

Зміст гуманістичного виховання учнів в навчальному закладі в сучасних умовах має спрямовуватись на формування системи гуманістичних цінностей у становленні духовного світу особистості з можливостями їх збагачення кожним індивідом у процесі інтеріоризації.

Базовими в структурі життєдіяльності особистості, її суспільно-моральної позиції є вищі цінності, які залучають особистість до суспільних відносин на основі гуманістичних принципів, сенсу життя, свободи, людської гідності. Цінності перехідного значення (прикладні) пов'язані з інтересами, потребами, корисністю.

Вищими є ті цінності, заради яких люди поступаються іншими цінностями.

Ціннісну систему можна уявити в формі зрізаної піраміди: багато цінностей біля підніжжя і декілька на вершині. Декілька, а не одна, інакше мова йтиме не про мораль, а про фанатизм. Вищі (базові) цінності забезпечують гуманістичну моральність лише групою. Вони виступають “мірою міри”, задають генеральний напрям життєдіяльності. Базові цінності уявляються і переживаються індивідом в конкретно-історичному контексті. Реалії сучасного життя вимагають відображення в змісті виховного процесу базових гуманістичних цінностей, які акумулюють в собі як загальнолюдське так і національне.

В якості базових гуманістичних цінностей, що характеризують індивідуальну культуру особистості, рівень її вихованості, нами були визначені **ДОБРО, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, СОВІСТЬ**. Ці категорії взаємозв'язані між собою, взаємодоповнюють та взаємопроникають одна в одну.

Добро – це нормативнооцінна категорія моральної свідомості, яка в узагальненій формі означає, з одного боку, належне і моральнопозитивне, а з іншого – морально-негативне, ганебне, недозволене у вчинках і мотивах людей, в явищах соціальної дійсності. Мораль впливає на людську поведінку з позиції протиставлення добра і зла. Тому добро і зло категорії етичної свідомості, від змісту яких залежать усі інші етичні уявлення.

Добро як передумова особистісно-гуманного підходу до людини орієнтує на ставлення до неї як суб'єкта соціального прогресу, власного життя, спрямовує на

морально цінну взаємодію з різними сторонами оточуючого світу, сприйняття іншого як цілі, а не засобу для досягнення своїх власних інтересів.

Добро – це і позиція відкритості світу, прийняття світу й себе, здатність і готовність культивувати людяність в собі і навколо себе. Воно є передумовою практично – дійового ставлення людини до світу. Добро безкорисне, щедre і не вимагає обов'язкової винагороди. Воно дозволяє людині і суспільству жити, розвиватись, благоденствувати, досягати гармонії і досконалості.

Виходячи з того, що гуманістична етика визнає пріоритетом людину, її унікальність, неповторність, її щастя, потреби та інтереси, головним критерієм добра є все те, що сприяє прояву справжньої сутності людини – її саморозкриттю, самовияву, самореалізації, все, що надає смисл людському існуванню.

Іншим критерієм добра і одночасно умовою, що забезпечує самореалізацію людини є гуманізм і все, що пов'язане з гуманізацією людських стосунків (любов до себе, до іншої людини, до суспільства, народу, нації, свобода і справедливість, людська гідність та ін.). Таким чином в категорії добра втілюються уявлення людей про найбільш позитивне в сфері моралі, про те, що відповідає моральному ідеалу, а в поняття зла – уявлення про те, що суперечить моральному ідеалу, перешкоджає досягненню особистого щастя і гуманності у стосунках між людьми.

Добро має свої особливості. По-перше, як і всі моральні феномени, воно є єдністю спонуки (мотиву) і результату (дії). Добрі наміри, які не проявилися в діях, ще не є реальне добро. Це добро потенційне.

Як якості особистості добро і зло є різновидами чеснот і пороків (вад), як прояви поведінки – доброта і злість. Доброта – це стиль поведінки: привітна посмішка, доречна люб'язність, акт милосердя, безкорисна допомога.

Добра людина – вдячна. Вчинок – вдячності втілює діяльнісне ставлення однієї людини до іншої. Структура вчинку вдячності має дві форми. Перша – виражає поведінкову ситуацію, коли одна людина проявила добродійність до іншої, а інша, в свою чергу, також робить певну послугу.

Друга форма – це добродійність, спрямована на певну спільноту. Ця форма вчинку – вдячності є більш ціннісно ваговою, бо особистість прагне своє почуттєве ставлення трансформувати на інших, викликати у них аналогічні переживання і дії. (Бех І.Д. Духовна енергія вчинку. Рівне, 2004. – 42 с.).

Доброта це і точка зору, переконаність, тип свідомості, в якому проявляється сутність людини.

Добра людина – це людина чуйна, толерантна, сердечна, співчутлива, тактовна, делікатна, здатна розділити чийсь радість чи горе навіть тоді, коли вона обтяжена своїми проблемами. Вміння радіти щастю, благополуччю іншої людини, бажання добра всім людям виступають основою доброти. Якщо ж такі моральні переживання не притаманні особистості, то байдужість до проблем іншої людини, заздрість, егоїзм породжують жорстокість. Жорстока людина ніколи не зможе бути по-справжньому щасливою.

Добра людина – справедлива. Справедливість як об'єктивне неупереджене ставлення до себе і світу, пов'язане з поняттям невід'ємних прав людини.

Органічно з'єднані зі справедливістю такі риси як терпимість, милосердя, благородність, великодушність. Великодушність є вищою формою вияву терпимості. Це вже не просто повага до особистості, а ставлення до неї як до цінності і до тих людей, які не завжди можуть відповісти тим самим, у яких не сформовані гуманістичні риси на відповідному рівні.

На побутовому рівні в учнівському середовищі великодушність передбачає готовність вихованців до вчинку – примирення. (І.Д. Бех). Замість взаємних образ, конфліктів, емоційної напруги, неприязні та ворожнечі учні мають уміти вибачатись, повернутися до емоційно-позитивних контактів у спілкуванні, взаємного приятелювання, дружніх взаємин.

Великодушність породжує благородство, як здатність людини діяти відповідно до гуманних принципів, поєднувати вимогливість до себе та до інших людей, причому вимогливості до себе відводиться центральне місце.

Благородство людини проявляється у вчинках – відданості та вчинках – вірності. (І.Д.Бех). Вчинок – відданість є проявом бажання людини творити добро

іншому без будь-яких власних інтересів, а заради глибокого почуття співстраждання – як витоку її альтруїстичної спрямованості. Віддана людина переживає радість, коли результат її морально-духовної дії є успішним. Вчинки відданості, як правило, виникають в рамках дружніх стосунків.

Людина із сформованим вчинком – вірністю сприймає іншу людину в контексті турботливого ставлення до неї. На таку людину можна покластися, не боячись, що вона підведе у будьякій справі. Це відповідальність найвищого порядку.

Гуманність це надхарактеристика особистості, яка акумулює комплекс якостей, що характеризують ціннісне ставлення людини до людини (ставлення до неї як до найвищої цінності, як до мети, а не засобу), повага її прав і свобод.

Гуманність проявляється через вчинок – шанування, що є вищим ступенем моральнодуховного ставлення людини до людини. (І.Д,Бех). Його спонукою виступає особливий тип мотивації “Я дію заради тебе”.

Вирішення завдань виховання гуманістичних цінностей учнів визначається, перш за все, їх педагогічною інтерпретацією.

Педагогічна функція цінності реалізується в її орієнтуючій, спрямовуючій ролі в життєдіяльності особистості і проявляється як “вісь свідомості”, саморегуляції її поведінки нині і в майбутньому. Тому факультативний курс “Основи гуманістичної моралі” виконує функції:

- поступового занурення дітей у світ етичних категорій, постійного ініціювання усвідомлення дитиною зв’язку свого особистісного “Я” з оточуючою дійсністю, здатності здійснення вибору добра на противагу злу;

- розширення ціннісного спектру життєвих явищ, розвитку здатності сприймати себе, своє “Я”, усвідомлення своєї індивідуальності та неповторності як носія української ментальності;

- розвитку і утвердження почуття дорослості, формування особистісної автономії, власної гідності, внутрішніх критеріїв самооцінки, культури морального вчинку і відповідальності перед собою та суспільством;

– вироблення критичного способу мислення, динамічності та багатомірності сприйняття оточуючої дійсності, здатності знаходити гуманістичну сутність в різноманітних етичних концепціях, виявляти свою особистісну позицію громадянина, патріота, гуманіста, активного суб'єкта розбудови громадянського суспільства та правової демократичної України.

Ефективність гуманістичного виховання значною мірою залежить від спрямованості виховного процесу, форм та методів його організації.

Провідним методом виховання гуманістичних цінностей на факультативних заняттях є метод творчого етичного діалогу коли вчитель і учень (учні) спільно шукають і знаходять відповіді на питання, що дає можливість послідовної самореалізації особистісних сил.

Побудова діалогічної взаємодії педагога з дітьми ґрунтується на сюжетній, проблемній основі, яка охоплює сукупність психолого-педагогічних прийомів і способів стимулювання учнів до думки, дії, рішення, вчинку, забезпечуючи тим самим прояв суб'єктної сутності особистості.

Сюжетна, проблемна основа етичного діалогу визначається у відповідності з віковими та індивідуальними особливостями учнів. Її розвиток спрямований на опосередкований вплив через емоційне насичення занять різноманітними методичними формами залучення дітей до гри, тестів, практичних ситуацій морального характеру, які базуються на власному досвіді вихованців.

Виховний сенс етичного діалогу на заняттях спрямований не стільки на засвоєння знань, скільки на актуалізацію творчого потенціалу мислення, почуттів, обґрунтованого осмислення моральної проблеми. Квінтесенцією етичного діалогу є вихід на моральний вибір, постійну рефлексію відносно своєї поведінки, вчинків, розвиток потреби учнів у моральному самовдосконаленні.

Серед методів і прийомів гуманістичного виховання на заняттях важлива роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють конструктивно-критичному способу мислення, здатності розрізняти добро і зло в повсякденному житті, протистояти аморальним спокусам. До таких методів належать: соціально-

рольові ігри, соціодрама, метод відкритої трибуни, морально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, “мозкові атаки”, метод аналізу соціальних ситуацій з моральним характером, ігри – драматизації тощо.